

Taide on perustarve

Suomalainen Lääkäriseura Duodecim viettää tänä vuonna 140-vuotisjuhlaansa. Ateneumin avattiin yleisölle vuonna 1888, seitsemän vuotta lääkäriseuran perustamisen jälkeen. Tuon ajan Suomessa tiede ja taide miellettiin yhteiseksi sivistykselliseksi pääomaksi ja osaksi nuoren kansakunnan sivistyskulttuuria. Myös nyt yli sata vuotta myöhemmin on alettu uudelleen ymmärtää taiteen ja tieteen merkitys yhtä hyvin luovan ajattelun lähteenä kuin suoraan ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Kustannus Oy Duodecim on ollut Ateneumin taidemuseon yritys yhteistyökumppani jo usean vuoden ajan. On luontevaa, että juuri Duodecim ja Ateneum ovat löytäneet toisensa. Myös taiteella on ihmisen elämää parantava ja hoitava vaikutus.

Kun aloitin taidehistorian opiskeluni Helsingin yliopistossa 1970-luvulla, tunsin aika ajoin ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä maalta Helsinkiin muuttaneena. Tällöin saatoin piipah-

taa Ateneumin taidemuseoon ihan vain keskustellakseni siellä esillä olevien teosten kanssa. Yksi erityisesti minua puoleensa vetänyt teos oli **Eero Järnefeltin** *Kaislikkoranta*

Eero Järnefelt: *Kaislikkoranta*, 1905. Ateneumin taidemuseo.
Kuva: Kansallisgalleria / Janne Mäkinen.

vuodelta 1905. Teoksessa on kuvattu Tuusulanjärven rannalla syksyisessä maisemassa yksinäinen puutarhatuoli. Maisemassa ei näy muita ihmisen jälkiä kuin tuo yksin jäänyt tuoli.

Kansallisgallerian kokoelmahallintajohtaja **Riitta Ojanperä** on kuvaillut osuvasti *Kaislikkoranta* -teosta seuraavasti: "Maalauksessa syksyinen pilvipoutainen hetki näkyy meditatiivisena kuvana, jossa niukat maisema-elementit luovat rikkaan kudelman. Maa, vesi, ilma – kiinteitä, muodottomia, kylmiä, lämpimiä, osin sulautuvat toisiinsa, osin rinnastuvat selvärajaisesti." (1) Maiseman tunnelma on alakuloinen, jopa melankolinen, mutta se vaikutti lohduttavasti, ja saatoin peilata omia tuntejani tuohon pysähtyneeseen syysmaisemaan.

Mistä johtuu, että jopa traagiset ja raastavatkin kuvataiteen aiheet saattavat vaikuttaa katsojaansa positiivisesti ja lohduttavasti?

Taiteeseen kiteytyy jotain oleellisen inhimillistä, ja toisaalta taide on aina dialogista. Taiteen dialogi eroaa kuitenkin puhutusta dialogista siinä, että sen vastaanottaja on vuoropuhelussa teoksen maailman avaaman väylän kautta omien tunteidensa ja ajatustensa kanssa. Teoksen maailma on tunnistettava ja kuitenkin vieras. Taiteilija on maalannut teoksen, koska hänellä on ollut jotain tärkeää sanottavaa ja ilmaistavaa, jonka hän haluaa tarjota katsojalle koettavaksi. Teos on ladattu merkityksillä, joiden lähtökohdat ovat taiteilijan omassa kokemuksissa. Teoksissa on kuitenkin aina myös piirteitä, jotka ovat peräisin yhteisestä maailmasta ja välittyvät siksi toisille ihmisille (2).

Taiteen keinot puhutella ovat kuitenkin toiset kuin arkikielen tavat viestiä; taiteessa kiteytyvän viestin voi vastaanottaa aistiensa kautta tunnetasolla, sen tapa tavoittaa kulkee ohi rationaalisen järkiajattelun. Taide antaa elämään merkitystä, taiteen avulla voidaan sietää, tukea ja säädellä omia tunteita. Taide voi auttaa myös hyväksymään inhimillistä moninaisuutta ja sietämään elämän

epävarmuutta sekä asioiden monitulkintaisuutta (3).

Vaikuttaako taide siis kaikkiin riippumatta siitä onko taiteen tuntija tai ei? Aivotutkija, Turun yliopiston lääketieteellisen kuvantamisen professori **Lauri Nummenmaa** on tutkimusryhmänsä kanssa tutkinut tunteita ja sosiaalista vuorovaikutusta taideteosten katsomisen avulla. Taideteosten kiinnostavuuskartastot näyttävät esimerkiksi, mihin katsojan katse kiinnittyy taideteoksissa ja millaisia tunteita katsoja kokee katsomisen aikana.

Käytettyjen maalausten joukossa olivat muun muassa **Albert Edelfeltin** *Lapsen ruumissaatto* (1879) ja **Hugo Simbergin** *Haavoittunut enkeli* (1903). Katsominen aktivoi ihmisissä koulutuksesta riippumatta vahvoja tunteita surusta iloon ja mielihyvään. Myös normaalielämässä ahdistavat tunteet toimivat taidekokemuksessa positiivisen tunteen katalysaattorina (4). Tämänäyttävät tutkimukset tarjoavat tieteellistä todistusaineistoa siitä, että taide vaikuttaa eheyttävällä ja myönteisellä tavalla ihmisiin. Taidetavat myös toimivat toisella tavalla kuin muut kuvat. Ne nähdään taiteena ja niihin kiinnitetään erityisellä tavalla huomiota.

Yleisesti on voitu havaita, että taiteilla on lukuisia hyvinvointivaikutuksia ja että niillä on kyky hoitaa ja edistää terveyttä. Taiteilla on positiivisia vaikutuksia niin fyysiseen terveyteen kuin mielenterveyteenkin. Näitä voidaan selittää aistien aktivoitumisella, sosiaalisella kanssakäymisellä ja fyysisellä aktiivisuudella (5).

Lääkärit ovat yhä enemmän havainneet taiteen ja kulttuurin potentiaaliin osana sairauksien ehkäisyä ja hoitoa. Myös taiteilijoita on kiinnostanut lääketieteen ja lääkäreiden toiminta. Tunnetuin aiheita kuvaava maalaus lienee **Rembrandt van Rijnin** *Tohtori Tulpin anatomian luento* vuodelta 1632. Myös Ateneumissa on tällä hetkellä esillä **Ilja Repinin** maalaama leikkaussalikohta *Kirurgi J. W. Pavlov leikkaussalissa*

Hugo Simberg: *Haavoittunut enkeli*, 1903. Ateneumin taidemuseo.
Kuva: Kansallisgalleria / Hannu Aaltonen

(1888). Repinin psykologinen silmä ja taito kuvata ihmisiä tarjoaa katsojalle yhtä hyvin samastumiskohteita kuin toisen ihmisen ymmärtämisen mahdollisuuksia.

Kansallisgallerian kokoelmissa on useita teoksia, jotka liittyvät sairauksiin, niiden hoitajiin tai sairaaloihin. **Torsten Wasastjernan** *Leikkaus* (1889) esittää lääkärin ja hoitohenkilökunnan työssään. **Tuulikki Pietilä** on grafiikan teoksissaan kuvannut muun muassa Lapinlahden sairaalaa *Lapinlahden puisto ja sairaala marraskuussa* (1940). **Åke Mattas**, joka itsekin vietti useita rupeamia parantoloissa, on kuvannut niiden interiöörejä (esimerkiksi *Sairaala-interiööri* 1957 ja *Sairaala* 1962). **Helena Schjerfbeckin** *Toipilas* ja Hugo Simbergin *Haavoittunut enkeli* ovat varmasti kokoelmamme tunnetuimmat "potilaskuvaukset". Myös näiden maalausten voima liittyy niiden herättämiin tunteisiin, empatiaan ja samaistumiseen. Ymmärrystä ja empatiaa tulemme varmasti tarvitsemaan yhä enemmän tulevaisuuden maailmassammekin. Siksiäpä voikin toivoa, että taide ja kulttuuri ymmärrettä-

siin ihmisen perustarpeeksi ja myös kaikkien perusoikeudeksi!

Kuvia artikkelissa mainituista Kansallisgallerian kokoelmiin kuuluvista teoksista voi katsoa sivuilla kansallisgalleria.fi

KIRJALLISUUTTA

1. Ojanperä R. Luonnon lumo -näyttelyteos, s. 266. Helsinki: Ateneumin taidemuseo, 2006.
2. Varto J. Dialogi. Kirjassa: Bardy M, Haapalainen R, Isotalo M, Korhonen P, toim. Taide keskellä elämää. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007, Like, 2007, 62–5.
3. Aholainen M, Jäntti S, Tammela A, Tanskanen J. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen 9/21, 5.3.2021.
4. Kirjoittajan käymä keskustelu Lauri Nummenmaan kanssa 20.5.2021 sekä Lauri Nummenmaan haastattelu Ateneumin sivuilla. <https://ateneum.fi/kuukaudenvieras/lauri-nummenmaa-taide-herattaeelon-koko-tunnekartan/>.
5. Aholainen M, Jäntti S, Tammela A, Tanskanen J. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen 9/21, 5.3.2021.

MARJA SAKARI, FT,
museonjohtaja
Ateneumin
taidemuseo